G. GÖTHE - SERGELS BYSTER

1894

BIBL. Ste
GENEVIÈVE

BIBLIOTHEQUE SAINTE-GENEVIEVE
D 910 847396 7

Ur »Statens Konstsamlingar 1794—1894. En Festskrift.»

J. T. SERGELS

PORTRÄTTBYSTER

AF

GEORG GÖTHE

STOCKHOLM
IDUNS TRYCKERI AKTIEBOLAG
1894

PORTRÄTTBYST AF GUSTAF III.

Modellerad af Sergel 1784.

Bronserad gips; i Kongl. Svea Lifgardes kasern.

Ur »Statens Konstsamlingar 1794—1894. En Festskrift.»

J. T. SERGELS
PORTRÄTTBYSTER

AF

GEORG GÖTHE

STOCKHOLM
IDUNS TRYCKERI AKTIEBOLAG
1894

SJELFPORTRÄTT AF J. T. SERGEL 1793.

Byst i bränd lera; på Sponga.

INLEDNING.

Sergel tvangs som bekant af omständigheterna att bli porträttör i vida större omfattning, än han sjelf ville. Man minnes hans klagan i brefvet till lärjungen Byström (1813): »I Rom», skrifver han, »talar ni om statyer, i Stockholm får man endast tänka på byster och medaljonger». Han delade detta öde med många andra skulptörer, isynnerhet i norden. Men man har så mycket mera skäl att beklaga det, som hans begåfning var rikare och storslagnare än de allra flestas. Icke dess mindre gör efterverlden rätt uti att med samvetsgrann pietet taga vara på alla de större och mindre porträttbilder, som han så rikligen strödde omkring sig. Ty hans omfattande begåfning räckte fullväl till äfven för porträttkonsten. Han var en både anderik och talangfull porträttör, och det porträttgalleri af sin svenska samtid, som han lemnat efter sig i medaljonger eller byster, eger som bekant icke blott ett oskattbart historiskt utan också ett stort konstnärligt värde. Också har Nationalmuseum sökt att för sina samlingar förvärfva så många af Sergels porträttbilder, det kunnat komma öfver. I närvarande stund eger det ej färre än 51 af hans omkring 180 medaljongporträtt och ett tjugu-tal af hans 42 byster.

I en föregående uppsats[1] har jag sökt redogöra för Sergels medaljongporträtt. I det följande skall jag enligt samma plan meddela en förteckning öfver de Sergelska bysterna, så fullständig som mina källor det medgifva.

Man eger för bysterna, likasom för medaljongerna, en i Sergels bouppteckning upptagen lista öfver de gipsformar, som konstnären hade i sin ego och testamenterade till sin betjent Lars Renström. Likaså har man att tillgå den förteckning öfver bysterna, som han meddelat i sin år 1787 nedskrifna

[1] »J. T. Sergels porträttmedaljonger», tryckt som bihang till Meddelanden från Nationalmuseum N:r 5, hvartill några rättelser och tillägg fogas i det följande.

sjelfbiografi. Men den förra upptager endast 19 namn, och den senare 21, under det att antalet af de byster, Sergel inalles utfört, är mycket större eller mer än 40.

Man har då att som öfriga källor anlita dels de offentliga och enskilda samlingar, der de ännu i dag förvaras, dels enstaka uppgifter, i tryck eller skriftliga, om dylika hans arbeten, som hafva funnits eller ännu finnas i behåll. Det är endast helt få af dessa, hvilkas nuvarande förvaringsort icke kunnat uppvisas.

Nationalmuseum eger som nämndt det ojemförligt största antalet, eller inemot hälften, åtminstone i gipsafgjutning. Öfriga platser, der dessa byster kunna uppsökas, äro de kungliga slotten och andra offentliga ställen, såsom akademierna, Stockholms börs och rådhus, Upsala domkyrka, örlogsvarfvet i i Karlskrona samt slutligen icke få privata boningar, i synnerhet adliga gods på landsbygden.

Den personverld, som i dessa byster finnes skildrad, är naturligtvis likartad med och till stor del densamma, som den medaljongerna återge. Men i de begge gruppernas statistik råder dock en viss olikhet. En byst är alltid ett mera omfattande arbete än en medaljong, både monumentalare och dyrbarare, i synnerhet om, såsom fallet var med Sergels arbeten, bysterna i regeln utfördes i marmor, medaljongerna blott i gips. I bouppteckningen efter Gustaf III, der Sergel sjelf var en af värderingsmännen, uppskattades hans marmorbyster till 800 rdr specie stycket — troligen lägre än det verkliga priset —; och för Porthans byst, vid hvars utarbetning i marmor han sjelf ej lade mycken hand, fick han 1,000 rdr bco. Det var derför företrädesvis de högmögende i riket, hofvet och aristokratien samt vissa offentliga institutioner, som bestälde bysterna, hvilka derför i öfvervägande grad ha en offentlig karakter. De mera privata bysterna äro lätt räknade: bilderna af Sergel sjelf och hans far, af dekorationsmålaren Johan Pasch samt Sergels vän grosshandlaren Noer, alla blott i lera eller gips. Hela den mera borgerliga samhällsgruppen, af lägre embetsmän, borgare, vetenskapsmän och artister af alla slag, herrar och damer, som i den Sergelska medaljongserien är så talrikt företrädd, eger bland bysterna helt få representanter. Deremot spelar hofvet en så mycket mer dominerande roll. Ensamt den kungliga familjen räknar för sig 15 byster, aristokratien 18. Damporträtten äro i påfallande grad fåtaliga; de äro inalles 6, af hvilka endast 2, grefvinnorna v. Fersen och v. Höpken (mor och dotter), stå utanför den kungliga familjen.

Dessa damporträtt höra, såsom *porträtt* betraktade, knappast till de mera

karakterfulla alstren af Sergels porträttkonst — om man undantager det i allo förträffliga porträttet af den gamla grefvinnan v. Fersen (på Bogesund). Det utprägladt manliga tycket i Sergels hela artistlynne visar sig i en viss svårighet att låta den qvinliga personligheten och det qvinliga behaget komma till samma rätt som det manliga elementet. Säkerligen inverkade härvid den antikiserande, specielt den senromerskt antika uppfattning, som var Sergels och samtidens.

Bland de kungliga porträtten fäster man sig af många skäl främst vid konung Gustaf den tredjes. Jag skall derför ett ögonblick dröja vid dem. Det är ju dock ur Sergels framställning af »tjusarkonungen», som efterverlden i första hand hemtar sin uppfattning af hans utseende.

Sergel utförde åtminstone ett halft dussin marmorbyster af den konung, han så lifligt beundrade. De kunna hänföras till tre hufvudtyper.

Den äldsta typen angifves af den byst, Sergel straxt efter sin hemkomst från Italien utförde — på Drottningholm 1779; det var det första arbete, han lade handen vid efter hemkomsten. Samma år gaf konungen gipsbysten till julklapp åt sin gemål: och senare mejslade skulptören densamma i marmor, med obetydliga variationer, åtminstone tre gånger. Bland dessa torde det, i något rödlett marmor utförda exemplaret uti Stockholms rådhus vara det bästa. Gustaf III är här ännu ung (han var blott 33 år gammal) och smärt, med något skarpa drag; han är klädd i rustning och peruk. Bysten är naturligtvis förträffligt arbetad, men gör som personskildring ett något indifferent intryck; ansigtuttrycket är mera vaket och spändt än egentligen liffullt och spirituelt.

Den andra typen återfinnes i den 1784 daterade gipsbysten i Svea Lifgardes kasern samt i de dermed öfverensstämmande marmorbysterna å Haga och Charlottenlund i Skåne (grefve Arvid Posse). Gustaf är här fylligare, han andas liksom friare i den civila (svenska) drägten, har ett lifligare, själfullare utseende och påminner både i detta och i den friare behandlingen af det lockiga håret om den berömda bronsstoden vid Stockholms skeppsbro.

Den tredje och senaste typen återfinnes i kolossalbysten af marmor i Nationalmuseum. Sergel utförde denna byst i gips till Gustaf III:s begrafning, der den »servit au catafalque», säger S. sjelf i bref G. M. Armfelt; efter gipsen utförde han redan samma år marmorbysten för hertig Carls räkning (bref från Sergel d. 12 Juli 1793, i Riksarkivet). Gustaf är här apoteoserad; han bär en lagerkrans i det riklockiga håret och är draperad i en antik mantel. Utan tvifvel gör bilden ett betydande intryck, som ett slags heros; men man torde icke kunna neka, att ansigtet med de stort tillskurna dragen och de stora, vidöppna ögonen eger en viss tomhet, och att man saknar det själfulla tycket hos

bronsstoden och äfven hos 1784 års byst, liksom t. ex. också hos Rolinss målade helfigur af konungen från 1777 och i C. F. v. Bredas bröstbild från 1798, hvilken senare är utförd just efter förebilden af den Sergelska bysten af 1784.

Ännu en byst af Gustaf III åtminstone ämnade Sergel utföra. I det redan åberopade brefvet af d. 12 Juli 1793 till Armfelt säger S., att han ämnar modellera en byst i naturlig storlek, så snart som statyn (d. v. s. modellen till Gustaf III:s bronsstod) blir färdig, det vill säga i denna månad, och sedan sända exemplar deraf till Armfelt, som då vistades nere i Italien. Det är mycket sannolikt, att S. tänkte utföra denna byst i nära öfverensstämmelse med statymodellen, som han nu höll på med, och hvarmed han sjelf var mycket belåten, såsom framgår af den omedelbara fortsättningen på brefvet. »Hvilket nöje», skrifver S., »skulle det icke göra mig att få höra Eder mening (om stoden)! Jag har lyckats godt hvad likheten beträffar; jag är till och med nog djerf att försäkra Er, att jag numera ej kan förfela denna; ty min själ och min fantasi stämma öfverens. Jag har haft den glädjen att se menniskor med hjerta på rätta stället fälla tårar inför stoden, men också sett den stumma förstämningen hos de otacksamma, hvilka funno sig ansigte mot ansigte med sin forne herre, och icke kunde med lugn uthärda hans milda och majestätiska blick... Stoden eger en slående likhet och på samma gång en nobel och imposant rörelse i figuren.»

Detta Gustaf III:s porträtt kan alltså betraktas såsom den fjerde och sista af de Sergelska bysttyperna, hvilken dock till karakteren mera liknar den 2:dra än den 3:dje bland de föregående.

Äfven vid en annan af porträttbilderna skola vi dröja ett ögonblick, nämligen vid Sergels sjelfporträtt, i synnerhet som bysten i fråga är mycket litet känd. Den är utförd i lera i naturlig storlek år 1793 för Sergels gode vän, den ofvannämnde grosshandlaren Erik Noer. Bysten, som veterligen aldrig har utförts i annat material, ej heller afbildats, och knappast i alla detaljer (draperiets nedre del) blifvit fullt afslutad, var aldrig afsedd för offentligheten och har sedan konstnärens tid förvarats hos hans ättlingar. Den intager dock helt naturligt en vigtig plats i Sergels ikonografi, då det är den enda byst, han veterligen utfört af sig sjelf.

Efterverlden känner den store konstnärens utseende ur en hel mängd porträtt, som samtida artister af olika nationaliteter och skolor utfört i målning, gravyr och skulptur, för att nu icke tala om de många mer eller mindre karrikerade afbildningar, som hans egen penna lekte fram i bref och på andra

lösa pappersblad, hvilka finnas förvarade i offentliga och enskilda samlingar. Denna intresserika bildserie förtjenar ett eget kapitel, som jag på annat ställe behandlat.[1] Här må jag blott erinra om, att man eger inemot tjugu målade, tecknade och skulpterade Sergels-porträtt, alltifrån Lorenz Pasch d. y:s bröstbild i olja, som visar oss den smärte, leende 20-åringen, ända till Roos' lilla miniatyr-aqvarell, som framställer den sjuklige och buttre gubben från 1813, således året före hans död. Bägge två tillhöra konstakademiens samling.

De bästa porträtt, man eger af den store konstnären, torde dock de skulpturbilder vara, som han sjelf utfört: den lilla medaljongen i lera från 1782 samt den större medaljongen i gips från förra århundradets slut, bägge i Nationalmuseum. Den förra visar oss den 42-årige mannen i sin fulla spänstighet och kraft. Den senare den korpulente 50-60-åringen med ett spirituelt tycke i de synnerligen fint profilerade dragen; ett exemplar af denna senare medaljong lär vara daterad 1794, Sergel var då 54 år.

Lerbysten på Sponga, daterad 1793, faller till tiden emellan dessa bägge. Den är rent plastiskt hållen, med fritt vallande lockar och antikt draperi, samt ett visst olympiskt lugnt och förnämt tycke i hållning och anletsdrag, som ej visa något lifligare minspel. Ansigtets och den bara halsens modellering är förträfflig.

Det är intressant, att med detta och Sergels öfriga sjelfporträtt jemföra det förträffliga porträtt, som dansken Juel målat af honom, förmodligen vid Sergels Köpenhamnsbesök 1797, och som nu sitter på Sponga i samma rum, der lerbysten står på sin piedestal.

Sergel afbildar sig ofta sjelf, särskildt i medaljongerna, en smula morsk, nästan butter[2], om än man lätt ser af skalken i ögonen och i mungiporna, att det ej är så farligt med butterheten, och att mannen hade lätt för att vara en spjufver, när han ville. I bysten kommer mest det ståtliga, imponerande, förnäma tycket fram, som alltid präglade hans yttre väsen. Men den danske artistvännen har dertill, mer än någon af hans svenske afbildare, Sergel sjelf inberäknad, fått fram det *gemytliga* lynnet, som, äfven det, fans hos honom — man ser det bland annat af hans bref. Ett godmodigt, jovialiskt småleende leker kring hans mun.

---

[1] Se den illustrerade uppsatsen »Sergel-porträtt» i »Ord och Bild», oktober-häftet 1894.

[2] Man erinrar sig, den Sergel icke bevågne, Reuterholms yttrande: »Utan att gifva sig sådana airer som vår kräfstinda Sergell, kan dock Canova tio gånger vara hans mästare.»

Men jag återgår till bystserien i sin helhet för att taga en kronologisk öfversigt deraf.

I förbigående sagdt äro så godt som alla de Sergelska bysterna utförda i marmor — med undantag af de få intimare arbetena, hvilka stannade i lerans eller gipsens form. Sergel var en afgjord marmorskulptör — han tänkte så att säga helst i marmor — och sjelf en sällsynt skicklig arbetare i detta material. Af alla hans verk är det veterligen endast två, som arbetades för bronsgjutning, nämligen Diomedes och Gustaf III:s stod.

Likaså äro de flesta bysterna utförda i naturlig storlek, ehuru skulptören ibland ökar måttet något, (t. ex. Höpken och Reuterholm) och någon enda gång utför arbetet i hvad man kallar kolossal storlek (Lovisa Ulrika och Gustaf III af 1792). De tre historiska porträtten, Gustaf I, Gustaf II Adolf och Carl X, hvilka bilda en grupp för sig, med monumental hållning, äro samtliga utförda i stor skala.

Det äldsta kända bystporträtt, Sergel utförde, faderns byst på Sponga, är dateradt 1759. Sergel var då blott 19 år. Han hade då i tre år varit Larchevêques elev och hade året förut (1758) fått göra läraren sällskap till Paris, i hvars berömda akademiskola den unge svensken förvärfvade en medalj. Arbetet är öfverraskande godt i sin energiska karakteristik och säkra behandling. Man tror sig i det åldriga hufvudet med dess kala hjessa och markerade, lakoniskt stränga drag se en romersk filosof från den äldre kejsartiden. Vittnar bysten om den unge skulptörens rika, redan tidigt utvecklade anlag, så vittnar det också onekligen mycket godt om undervisningen i lärarens atelier. När allt kommer omkring, voro dessa läroår hos Larchevêque icke så »förlorade», som lärjungen i framskridna år och med andra konstideal för ögonen, än rokoko-skulptören hade, något orättvist klagade. Redan P. Alströmers bronsbyst å Stockholms börs vore nog för att ådagalägga, hvilken förträfflig porträttör Larchevêque kunde vara, och hvilken säkerhet han egde i fakturen.

Men är nu Kristofer Sergells bronserade gips-byst bevisligen utförd af J. T. Sergel, så behöfver man ej heller tveka att till hans ungdomstid hänföra den liffulla byst af Johan Pasch, också den i bronserad gips och utan kostym, som Nationalmuseum för ett par år sedan förvärfvade. Så mycket mindre som den senare kan vara modellerad så sent som 1767 (då Sergel lemnade Sverige).

Sergels stil — man ser det äfven af hans teckningar — är till en början mera genreartad och pittoresk, än den senare blef under inflytande af de an-

tika studierna; den novantika karakteren framträder allra starkast under hans allra sista period. Detta i förbigående.

Från Sergels vistelse i Rom känner man blott en porträttbyst, Fredrik Adolfs, som han nämner i sjelfbiografien, och som torde vara den byst i bronserad gips, som nu förvaras å Stockholms slott. Den liknar den senare marmorbysten af prinsen i Nationalmuseum särskildt i kostymen, men visar en något yngre man och är någon grad lifligare i karakteristiken.

Så kom Sergel åter till fäderneslandet 1779, föregången af ett stort rykte från Rom och Paris, och nu hagla beställningar öfver honom. Han var nätt och jemnt presenterad för hofvet på Drottningholm, då Gustaf III satte sig ned för att bli porträtterad i byst. Och efter konungen följde hela den kungliga familjen, den lille kronprinsen inberäknad. Efter de kungliga personerna följde hofvet och aristokratien. År 1780 porträtterades, på konungens befallning, en af hofvets förnämsta skönheter, grefvinnan v. Höpken, för att framställas såsom en antik »Venus aux belles fesses», och samma år lät den förnämste politiske partichefen Axel Fersen d. ä. porträttera sig. Följande året, 1781, afbildade Sergel de sköna konsternas främste målsman i landet, konstakademiens præses C. F. Adelcrantz, på dennes landtgård Trångsund utanför Stockholm, och 1782 fick skulptören sin första beställning från en offentlig institution, då Stockholms borgerskap uppdrog åt honom utförandet af öfverståthållaren grefve Carl Sparres byst i marmor.

Några år derefter (Sergel omnämner det i sjelfbiografien 1787) bestälde konungen de kolossalbyster af Gustaf I och Gustaf II Adolf, hvilka han sände jemte sin egen (i naturlig storlek) som present till Rysslands kejsarinna. De ega dessa historiska porträtt, liksom den något senare modellerade kolossalbysten af Carl X Gustaf, ej samma intresse som de Sergel utförde af sina samtida. Larchevêques f. d. lärjunge följde i hufvudsak de typer, läraren angifvit i sina bronsstoder. Bysterna äro effektfulla, de ega det storvulna Sergelska kastet i komposition, anordning och behandling, men de ega ett för allmänt tycke för att rätt intressera som historiska individer. Det historiska sinnet tillhörde ej tidens lynne.

Bland de många porträtten ur den aristokratiska verlden, som Sergel modellerade och högg i marmor på 1780-talet, vill jag särskildt stanna vid ett, nämligen den redan nämnda bysten af öfverhofmästarinnan, grefvinnan Charlotta Fredrika v. Fersen, f. Sparre, (på Bogesund), emedan den på samma gång är en af de originellaste byster Sergel utfört och utan jämförelse den bästa bland hans qvinliga porträttbyster.

Grefvinnan hade i sina yngre år, då hon gälde för en skönhet, flerfaldiga gånger blifvit porträtterad i olja och pastell[1] af den tidens franska modemålare. Men aldrig blef hon lyckligare afbildad än i den marmorbyst, hon 1787, således i sin ålderdom (hon var då 68 år gammal), bestälde af den svenske skulptören.

Hennes man hade dött året förut, och Sergel framstälde henne i djup sorgdrägt. På hufvudet bär hon ett slags stor hufva, som midt öfver pannan skjuter fram i en snibb och åt sidorna breder ut sig i stora vingar; bakåt faller en tung slöja nedåt ryggen. Klädningen är fullsatt af veckade band. Ur denna yfviga infattning, som ger ett sällsamt utseende åt hela bysten, framblickar ett litet rundhyldt gummhufvud med tindrande ögon och skälmsk min.

Sergels flesta byster från den gustvianska tiden ega ett gemensamt drag af något ståtligt, magnifikt, festligt, vid tillfälle äfven spirituelt (såsom bysten af Gustaf III 1784), en »festivitas», som tillhörde hans eget väsen och som är hans gängse sätt att idealisera sina modeller. Mera sällan ger han sina porträtt denna mera intima karakter, detta personliga »tycke», som kommer så starkt fram i grefvinnan v. Fersens byst och ger ett så varmt lif åt den gamla damens bild. Det behöfver för öfrigt knappast sägas, att det leende, som lyser upp detta gamla ansigte, är ett helt annat än det intetsägande, kallt förbindliga leende, som så envist möter oss i många af den tidens målade och skulpterade porträtt. Sergel framställer för öfrigt sina flesta personer snarare allvarsamma än glada.

Att skulptera en byst i en så påfallande egendomlig kostym som grefvinnan v. Fersens enkedrägt är ett drag, som smakar nästan af modern realism, och det var nog ett mycket djerft grepp på en tid, då man, med antiken för ögonen, gerna »idealiserade» drägten, och då Sergel sjelf så ofta tillgrep den romerska manteln eller den medeltida rustningen eller fritt nog behandlade den gängse damdrägten i plastikens förmenta intresse.

Men denna »realism» i kostymbehandlingen, likasom i behandlingen af ansigtet och de öfriga nakna partierna, har — och det gäller så väl om grefvinnan v. Fersen som alla Sergels öfriga byster — ingenting att skaffa med nyare skolors mera måleriska, nästan koloristiska stoffbehandling. Här hos Sergel gör sig den antika skolan och de grekiskt-romerska förebilderna gällande med full kraft. Hvarje detalj är strängt plastiskt utarbetad, utmodellerad och

[1] Jag har redogjort för dessa porträtt i uppsatsen »En svensk hofdams porträtt» uti Konstnärsklubbens jultidning för 1893. Till de der uppräknade porträtten kan jag här foga: en målning »aux trois crayons» af *F. Boucher* samt en större oljemålning af *Nattier*, dat. 1741, bägge hemförda af C. G. Tessin från Paris 1741; det senare fans på utställningen af äldre mästares taflor i Stockholm 1884; slutligen en samtida silhuett i B. Wadströms samling.

rund, på samma gång bilden i sin helhet är komponerad i eleganta linier och utförd i stora plan. Men Sergels hemlighet är den genaliska artistens konst att kunna åt dessa mjukt svängda linjer och dessa idealiserade former förläna naturens friskhet och lif. Denna konst svek honom endast sällan; så mycket oftare de senare skulptörerna af den novantika riktningen.

Jag har i det ofvansagda sökt, om också i all knapphändighet, antyda några betecknande drag i Sergels porträttkonst och särskildt i bysterna under den tid, som ligger emellan hans hemkomst från Italien (1779) och Gustaf III:s död eller närmast följande år (1793). Dessa 14 år äro hans kraftigaste och alstringsrikaste period i hemlandet; särskildt är det den period, då han utför sina flesta och bästa byster. Mer än tre fjerdedelar af hela antalet tillhöra denna korta tidrymd.

Från det år, han signerade sitt sjelfporträtt (1793), modellerade han endast ett fåtal byster: Gustaf IV Adolfs (i gips i N. M.), Reuterholms, som i marmor blef färdig 1794, och kanske ännu några andra, samt på 1800-talet Gustaf IV Adolfs (i marmor i N. M.), Wahrendorffs, Porthans och Carl XIV Johans, hvilken senare dock aldrig blef riktig färdig.

Gustaf III:s död gjorde afbräck i hela hans ställning. De nya maktegarne hade hvarken Gustafs intresse för Sergels konst eller hans sympati för konstnärens person, lika litet som denne hade sympati för dem. Tiden var blifven bistrare, fyld af politisk oro, mäcenaterna drogo sig tillbaka. Och dertill kom, att Sergel sjelf åldrades, mindre genom årens mängd än af sjukdom och melankoli. Redan i en handteckning från Februari 1792 skildrar han sig sjelf sittande sjuk i en stol, grufveligen ansatt i hufvud och fötter af två furier, gikt och podager. Det onda, ehuru endast periodiskt återkommande, tilltog starkt med åren. Lusten att arbeta minskades, dock ej den så mycket som den rent fysiska arbetsförmågan. »Jag är en gubbe», skrifver han 1805 till vännen Tham på Dagsnäs, »quoique l'imagination est encor en vigeure du moyenne age». Några år senare (1811) klagar han i bref till samma man: »Mes jambes ne valent pas le diable, ils font me reposer à jaque quar deur (!), et me servir de ma chaise mecanique». Och han, den skicklige marmorarbetaren, måste för modellernas utarbetning i marmor anlita biträdet af lärjungar, hvilkas tafatthet stundom bragte honom rent till förtviflan. »Cainberg», skrifver han i Mars 1812 till Byström i Rom, »Cainberg har utfört Wahrendorffs byst, hvars modell du känner till, utan korrekthet, utan känsla, och ömkligt arbetad, med ett ord i högsta grad försummad. Jag skall se till, om jag kan råda bot derpå, så att bysten kan bli dräglig; aldrig någonsin kommer den att likna min modell.

Det är då icke underligt, att dessa få marmorbyster från hans senaste period äro svagare än de, som han sjelf utförde i sin krafts dagar, och dertill efter samtidigt lefvande personer; — Wahrendorff och Porthan voro deremot redan döda, då deras byster utfördes.

1810 hemkom E. G. Göthe till Sverige; 1816, Sergel var då redan död, J. N. Byström. Ingen af dem förmådde upptaga mästarens mantel. De kunde lika litet ersätta honom i hans porträttkonst som i annat. Jämför man deras marmorbyster med t. ex. Larchevêques ofvan nämnda bronsbyst af Jonas Alströmer på Stockholms börs, måste man erkänna, att de icke, hvarken i formens behandling eller karakteristikens liffullhet, ens kunde mäta sig med den då klent anskrifna artist, som varit deras mästares lärare, och på hvilken de sågo ned med novantikens hela missaktning mot rokokon.

FÖRTECKNING ÖFVER J. T. SERGELS PORTRÄTTBYSTER.

ADELCRANTZ, CARL FREDRIK, friherre, öfverintendent (1757), f. 1716, † 1796.

I marmor uti konstakademien (Akademiens skulpturkatalog af år 1889 n:r 335), i naturlig storlek. — Äldre man i svenska drägten, med draperi, som hänger öfver hans h. axel och går snedt öfver bröstet nedanför nordstjerneorden, som hänger i ett band om halsen; halskrås, bandperuk, hvars ändlock går fram på hans h. axel. Han vänder det svagt leende ansigtet något åt sin h. axel.

Samma eller en i allt väsentligt likadan byst, men i bronserad gips och signerad: »*Trångsund, Sergell f. 1781*» eges af friherre E. Wrede på Östregård nära Vexiö. Sannolikt är denna gipsbyst originalmodellen till marmorbysten, som konstakademien lät uppsätta i sin högtidssal. Trångsund utanför Skanstull vid Stockholm var Adelcrantz' landtgård.

ARMFELT, GUSTAF MAURITZ, friherre, politiker, hofman, f. 1757, † 1814.

I tryckt »Förteckning öfver J. N. Byströms konstsamlingar, hvilka komma att försäljas», Stockholm 1849, upptages en byst af »excellensen Mauritz Armfelt» utförd af Sergel; materialet ej angifvet.

I Kongliga museum fans en kolossal byst af Sergel i Carrara marmor, som der gissningsvis kallades porträtt af G. M. Armfelt (1844 års inventarium n:r 166, 1860 års inv. n:r 167). Denna idealt hållna byst, som nu finnes i Nationalmuseum (n:r 372), har knappast någon påtaglig likhet med de kända porträtten af Armfelt. Det är en ung man med kortlockigt hår och mycket små polissonger och mustacher, utan drägt. H. 0,68.

BECK-FRIIS, JOAKIM, grefve, riksråd, f. 1722, † 1797.

I marmor hos grefve C. A. Beck-Friis, Fiholm i Södermanland. Å bystens baksida inhuggen följande inskrift: »R. R. m. m. Joachim Beckfriis. Född den 18 Julii 1722. *Sergell f. 1793.*» — Samma byst i gips på Börringe i Skåne (samma egare).

CARL X GUSTAF, Svensk konung (1654), f. 1622, † 1660.

Nationalmuseum n:r 633 (öfverlemnad från Kongl. biblioteket). Kolossal byst i gips. H. (med plint) 0,91. — Konungen är barhufvad, hans långlockiga hår faller ner på bägge sidor om halsen; han vänder ansigtet något åt sin h. axel; bär harnesk och deröfver mantel, som täcker hans v. axel och är knäpt öfver hans h. samt går nästan upp till hakan. Som Sergel icke omnämner Carl X:s byst i sjelfbiografien, är den icke modellerad före 1787.

Enligt N. H. Weinwichs Kunstner-Lexicon (1829) fans på hans tid uti »Carl Gustafs tempel vid Carlberg» en byst af Carl X Gustaf utförd af Sergel. i marmor.

Denna marmorbyst, som är i det närmaste samma komposition som N. M. gips och utförd efter denna, förvaras ungefär sedan midten af 1800-talet i Carlbergs slotts förråd, sedan den blifvit starkt skadad i ansigtet. Sockeln, af huggen porfyr, står ännu qvar i det lilla, i antik stil mot 1700-talets slut utförda templet. Vederbörande läıa vara betänkta på att låta restaurera marmorarbetet och åter uppsätta det på dess gamla plats.

CARL XIII, Svensk konung (1809), f. 1748, † 1818.

I marmor i Nationalmuseum, n:r 365, h. 0,74, Sign.: »*Sergell f. 1781.*» — Han vänder ansigtet något mot sin h. axel; klädd i harnesk samt serafimerband och hermelinfodrad mantel, som täcker hans v. axel; kraschan fastsydd på manteln; ofvanför den om halsen hårdt lindade halsduken skjuter en liten linnekrage upp.

Samma byst finnes i gips å Rosersberg, i N. M. n:r 635 (förr i Kongl. biblioteket), å Stockholms slott, på Finspong (tryckt katalog 1894, n:r 10, dat. *1781*, således troligen afgjutning efter marmor-bysten) samt hos herr E. Nystrand, Stockholm. — Gipsexemplaret på Rosersberg är dateradt »*Drottningholm 1779*» och är troligen den original-byst, efter hvilken ofvannämnda marmorbyst utfördes, samma gipsbyst som Gustaf III julen 1779 fick i julklapp af hertig Carl (G. J. Ehrensvärds Dagboksanteckningar, I, 451).

CARL XIV JOHAN, svensk konung (1818; kronprins 1810—1818), f. 1764, † 1844.

Redan i mars 1812 (bref af d. 23 till Tham af Dagsnäs, i Konstakademien) säger sig Sergel skola börja med furstens porträtt, så snart benen kunde bära honom. I början af 1813 i bref till Byström (15 januari) säger Sergel ännu, att han skall börja med Carl Johans byst, så snart han orkar; och något senare (d. 26 febr.), att »prinsens byst framskrider helt långsamt. Prinsen kommer sällan, och jag kan blott arbeta en qvarts timme i sänder» (bref på Sponga). Den blef aldrig färdig (Franzéns minnesteckning öfver Sergel i Svenska akademien 1815). Om den ofärdiga bysten, som var Sergels sista arbete, fullbordades af någon annan efter mästarens död, känner man ej.

DE GEER, CHARLES, friherre, hofmarskalk, naturvetenskapsman, f. 1720, † 1778.

I marmor i De Geerska grafkoret i Upsala domkyrka, sign. »*J. S. f. 1782.*» H. 0,77. — Han vänder ansigtet något åt sin h. axel. Bär mantel öfver sin v. axel samt ordensband; rocken är något öppen, så att väst och krås synas.

I gips i N. M., nr 751, samt i Vetenskapsakademien.

EHRENSVÄRD, AUGUSTIN, grefve, fältmarskalk, f. 1710, † 1772.

I marmor i Vetenskapsakademien, sign.: »*Sergell sc. 1791*». I kroppsstorlek. — En gammal man utan peruk och med nästan alldeles kal hjessa; draperad à l'antique i en mantel, som lemnar den magra halsen och en del af bröstet bara. Serafimerkraschan fastsydd utanpå manteln.

I gips hos f. d. utrikesministern grefve Albert Ehrensvärd (Tosterup); han eger äfven en porträttmedaljong i vax, som dock är osignerad och odaterad liksom bysten. Finnes i gips äfven i stationsbefälhafvarens lokal samt officerarnes mess på Skeppsholmen i Stockholm. — Sergel uppger i sin 1787 skrifna sjelfbiografi, att han utfört en byst (i marmor!) af »general Ehrensvärd»; härmed menas då sannolikt modellen till bysten i Vetenskapsakademien.

VON FERSEN, FREDRIK AXEL, grefve, politiker, f. 1719, † 1794.

I marmor hos öfverhofstallmästaren grefve A. G. Fersen Gyldenstolpe, Stockholm; sign.: »*Sergell f. 1783*», med en nedanför bysten ristad inskrift: *Axel Fersen. E. S. LXIV* [= ætate sua 64 = i sitt 64:de år]. H. 0,80. — Äldre man i liten peruk med ett par lockar öfver hvartdera örat, brösttharnesk med der-

öfver nervikt kragc, serafimerband och kraschan. Han vänder ansigtet något mot sin h. axel.

I N.-M., nr 858, och på Stafsund hos frih. R. M. Klinckowström exemplar af samma byst i gips (bronserad), som äro signerade »*Sergell f. 1780*»; de äro således utförda före marmorbysten; h. 0,75. Enl. G. J. Ehrensvärds Dagboksanteckningar 1780 (d. 28 Mars) lät Fersen »på sina barns enträgna begäran» Sergel detta år modellera sin byst.

VON FERSEN, CARL REINHOLD, grefve, öfverhofjägmästare, f. 1716, † 1786.

I marmor hos friherre N. A. S. von Lantingshausen von Höpken, Bogesund. Sign.: »*Sergell f. 1787*». — Äldre man i harnesk och öfver den h. axeln mantel, serafimerband och kraschan, liten veckad halskrage med krås. Naturlig storlek.

VON FERSEN, CHARLOTTA FREDRIKA, grefvinna, öfverhofmästarinna, den förres maka, f. 1719, † 1795.

I marmor på Bogesund (se föreg.). — Äldre rundhyld dam med tindrande ögon och skälmsk min. Klädd i djup sorgdrägt; på hufvudet en stor, vid mössa, som nedfaller som slöja på ryggen, liten veckad halskrage, klädning fullsatt med veckade band och i bröstet en rosett. — Bysten, som är ett förträffligt arbete, är osignerad, men utgör tydligen ett motstycke till föregående; och enkedrägten talar för, att den är utförd just samma år, 1787, d. v. s. året efter mannens död.

Zinkotypi i Konstnärsklubbens jultidning 1893 »Jul» (med text af G. Göthe).

Lars von Engeström (Minnen och Anteckningar, utgifna af Elof Tegnér. I, 61) yttrar om grefvinnan v. Fersens utseende ungefär vid denna tid: »I hennes höga ålder kunde man ännu döma till hennes förra skönhet. Hon var en mycket vacker gumma, och hennes gammalmodiga drägt, som hon till sitt sista bibehöll, gaf hennes utseende en viss värdighet. Såsom drottningens öfverhofmästarinna var hon alltid hofvet följaktig och gick der comme un monument de la vieille cour». Eps. inköpt 1902 av Nationalmuseum.

FREDRIK ADOLF, prins, Gustaf III:s yngste bror, f. 1750, † 1803.

I marmor i Nationalmuseum, n:r 367. Naturlig storlek. — Han vänder ansigtet en smula åt sin h. axel. I harnesk, som nästan alldeles döljes af ordensbandet och manteln, hvilken senare helt täcker hans v. axel och med sitt ändstycke hänger öfver hans h. axel. Halsduken knuten i ögla. Kraschan.

Troligen utförd vid samma tid (1781) som hertig Carls ofvannämnda marmorbyst. Redan 1779 var den utförd i gips; se det svartmålade exemplaret å Rosersberg, som är signeradt »*Sergell f. Drottningholm 1779*», och som hertig Fredrik år 1779 gaf till julklapp åt Gustaf III (G. J. Ehrensvärds Dagboksanteckningar, I, 451).

Redan under sin vistelse i Rom har Sergel utfört prins Fredriks byst (år 1776). Möjligen är det den, som nu finnes å Stockholms slott i bronserad gips; h. 0,71. — Han vänder ansigtet äfven der åt sin h. axel, på hvilken perukens fria ändlock ringlar fram. I rustning, serafimerband, nedliggande, ej alltför smal krage, hårdt omlindad halsduk med ena ändan nedhängande. Armarna äro afskurna rätt högt upp.

FREDRIKA DOROTEA WILHELMINA, svensk drottning, Gustaf IV Adolfs gemål, f. 1781, † 1826, förmäld 1797.

Fredenheim berättar i sin dagbok d. 17 April 1800, att han i en audiens samma dag (i Norrköping) talat med konungen om den byst af drottningen, som Sergel skulle utföra. I brefvet d. 30 April 1800 afbildar C. A. Ehrensvärd Sergel stående i sin atelier och modellerande drottningens byst. Chr. Molbech (Breve fra Sverrige 1812) såg hennes liksom Gustaf IV Adolfs byster i Stockholm 1812, men blott i Sergels atelier och i gips; marmorexemplaren, säger han, voro naturligtvis bortflyttade från kungliga slottet. Och i Sergels bouppteckning nämnes bland de gipsformar, som öfverlemnades åt Sergels betjent, äfven formen till »regerande drottningens» byst. Men hvar denna byst nu befinner sig, är mig obekant. Troligen har den kommit till utlandet med den landsflyktiga kungafamiljen. Den bekanta marmorbysten på Stockholms slott är af E. G. Göthe.

GUSTAF I, svensk konung, f. 1496, † 1560.

I marmor i en paviljong, kallad »Grottan», uti parken vid kejserliga lustslottet Zarskoje Sselo nära Petersburg. Kolossal byst. H. 0,95. Sign.: »*Sergell sculp. 1791.*» — Konungen, en äldre man i långt helskägg, vänder ansigtet mot sin h. axel. I barett, som sitter på sned, med några plymer hängande öfver h. tinningen; pelsbrämad kappa, uppslagen, så att den broderade rocken synes, samt en i halskedja hängande medaljong.

I sin sjelfbiografi 1787 omtalar Sergel, att han utfört »Gustaf Adolfs och Gustaf I:s byster i marmor». Dermed menas väl modellerna(?) till de två mar-

morbyster, som af Gustaf III skänktes till kejsarinnan Katarina II. Hofintendenten Röök såg dem vid Zarskoje Sselo 1791.

Gustaf Vasa-bysten finnes i gips i N. M. n:r 632 (från Kongl. biblioteket), i Nordiska museet, på Riddarhuset i Stockholm, på Rydboholm (grefve Brahe), på Hamiltonhouse (grefvinnan M. De la Gardie), hos direktören C. R. Lamm i Stockholm. Bägge bysterna funnos i 1800-talets början på Sturehof hos frih. C. von Wahrendorff (enligt Brun-Neergaard).

Marmorbystens medaljong har ett latinskt kors i relief; gipsbysternas (åtminstone flertalets) åter en figur-scen: St. Georg och draken.

GUSTAF II ADOLF, svensk konung, f. 1594, † 1632.

a) I marmor i Nationalmuseum, n:r 361, sign.: »*Sergell s. 1782*», h. (den fyrkantiga, breda plinten inberäknad) 1,03. — Han vänder ansigtet något åt sin v. axel, bär lagerkrans på hufvudet, harnesk och axelskärp, som är knutet under hans v. arm och faller med rika, fransade ändar ner på plinten. Framför honom står, på plinten, en naken gosse med Gustaf IV Adolfs drag, som böjer sig något tillbaka åt v. (G. II Ad:s h. sida) och ser leende ut på åskådaren, i det han lägger en lång lagergirland om Gustaf II Ad:s axlar. — Denna barnfigur blef efter Sergels död borthuggen och finnes nu i Nationalmusei förråd. Gruppen i sin helhet finnes dock oförändrad i gipsexemplaret, N. M. n:r 609, sign.: »*J. Sergell f. 1782*».

b) En snarlik kolossal-byst i marmor, men utan genie, utan lagerkrans på håret och med hufvudet vändt rakt fram, samt sign.: »*Sergell sculp. 1791*», finnes i parken vid Zarskoje Sselo; se ofv. Gustaf I.

GUSTAF III, svensk konung (1771), f. 1746, † 1792.

a) I något rödaktig marmor i rådhusets stora sal i Stockholm. I nat. storlek. — Konungen vänder ansigtet blott en liten smula åt sin v. axel. Ett par fria lockändar ringla sig från ryggen fram på hans v. axel. I rustning, hvars halsstycke nedtill kantas af en lagerlist, serafimerband, som under hans v. arm är hopskrynkladt, och midtpå bröstet en kraschan, hvilken är afskuren; tätt omvirad halsduk samt litet halskrus. Bysten är nertill något snedt afskuren.

Ett annat mycket snarlikt exemplar i marmor af samma byst tillhör Svenska akademien, dit skänkt af konung Oscar II såsom hertig. Ett tredje finnes i parken vid Zarskoje Sselo; se äfven Gustaf I och Gustaf II Adolf. — Alla tre referera sig till den gipsbyst, som finnes i ett bronseradt exemplar å Stock-

holms slott och är signerad: »*Sergell Drottningholm 1779*»; ett annat exemplar med samma signatur finnes i Chr. Hammers samling. I senare tid, 1890, har en form tagits öfver bysten på slottet, och afgjutningar gjorts (N. M. eger flere exemplar, skulpt. saml. n:r 818 m. fl.); andra afgjutningar ha tagits (af marmorbysterna?) i äldre tid och finnas på flere håll. Gipsbysten är den första, som Sergel modellerade efter sin hemkomst från Italien; Gustaf III gaf den 1779 i julklapp åt sin gemål. (G. J. Ehrensvärds Dagboksanteckningar, I, 282, 457). Den finnes graverad, fritt behandlad, af P. Viel.

b) En andra och senare bysttyp är den, som finnes i gips i Svea lifgardes kasern i Stockholm, i naturlig storlek, sign.: »*Sergell f. 1784*», samt i marmor, osignerad, på Haga och hos f. d. statsministern grefve Arvid Posse å Charlottenlund (förr i samlingen å Löberöd och derförut hos kommerserådet J. D. Wahrendorff, † 1803). Ett exemplar i bronserad gips, osigneradt och afskuret rätt högt uppe på bröstet, finnes i Chr. Hammers samling.

Konungen är här fylligare och har ett lifligare, mera upprymdt utseende än i typen a). Han vänder ansigtet helt litet åt sin v. axel, har yfvigt, tillbakastruket hår med fria lockar och i nacken bandrosett. I svenska drägten med serafimer-kraschan på rocken, nedliggande, mjuk och rätt bred linnekrage, krås; draperi öfver sin h. axel. Armarna afskurna rätt högt upp.

c) En tredje typ är kolossalbysten af marmor uti Nationalmuseum, n:r 362, h. 0,73, sign.: »*J. Sergell s. 1792*».

En face, konungen vänder ansigtet helt litet åt sin v. axel. Ögonen äro vidöppna, håret i fria uppstående, tillbakastrukna lockar, baktill nedgående i en spets; de dölja framifrån den lagerkrans, som konungen bär på hufvudet. Klädd i mantel, som går rätt högt upp på halsen och är sammanfästad öfver h. axeln med en liten knapp.

Denna marmorbyst utfördes för hertigen-regenten straxt efter Gustaf III:s död och enligt modellen af den gipsbyst, som hörde till dekorationen i Riddarholmskyrkan vid konungens begrafning. Sergel utförde nämligen till denna högtidlighet ett helt monument i gips, hvars utseende framgår af tre tecknade utkast bland hans papper i Nationalmuseum: På toppen af en hög grafkulle står en hög piedestal med konungens byst; vid sidan om piedestalen sitter Svea sörjande, och vid dess fot ligga två lejon (Jfr M. Ehrenström, Notices, samt ett bref från Sergel till G. Armfelt Juli 1793, i Riksarkivet).

Slutligen må nämnas, att enligt benägen uppgift af prof. E. Aspelin en marmorbyst efter Sergel med inskrift »Oförgänglig sedan d. 29 Martii 1792»

finnes på Rilaks fideikommiss (Bromarfs kapell, Nyland), sannolikt en återgifning af någon bland de ofvannämnda tre typerna.

GUSTAF IV ADOLF, svensk konung, f. 1778, † 1837.

a) I marmor, N. M. n:r 364, två års gammalt barn; h. 0,51; inskrift framtill på plåten: »Aliusque et idem nasceris». — En face med endast obetydlig vändning af hufvudet åt hans v. axel; kort krusigt hår, som lemnar öronen fria, men ligger ned med ett par lockar midt i pannan. Draperi, som lemnar hans bröst och h. axel bara. — Enl. J. Gillbergs gravyr utförd i marmor af Sergel *1780*.

b) N. M. n:r 634, i gips, h. 0,76, sign.: »*Sergell 179(?)8*» (årtalet otydligt). — Yngling inemot 20 år; vänder ansigtet något åt sin h. axel; i peruk med tämligen fria och rika lockar, som nästan skyla öronen, baktill bandrosett; i harnesk, kraschan midt fram, serafimerband, hermelin-mantel, som hänger på hans h. axel och lemnar bröst och v. axel bara; litet halskrus och halsduksrosett.

c) N. M. n:r 369, i marmor, h. 0,72, osignerad. — Ung man, en face med en helt liten dragning af ansigtet åt h., kortklippt, tillbakastruket hår; i harnesk, kraschan tämligen högt uppe på bröstet midt framtill, serafimerband, hermelin-mantel, som hänger öfver hans h. axel; tätt omvirad halsduk utan ögla.

I ett bref af d. 27 Juni 1805 till P. Tham af Dagsnäs (i konstakademiens samling) skildrar S. sig sjelf arbetande på Gustaf IV Adolfs byst. Ehuru teckningen är karrikerad, igenkänner man tydligt marmorbysten på N. M. I ett senare bref (Juli s. å.) säger S., att bysten får anstå till sommarens slut.

HEDVIG ELISABETH CHARLOTTA, svensk drottning, Carl XIII:s gemål, f. 1759, † 1818, förmäld 1774.

N. M. n:r 366, i marmor, h. 0.76, osign. — Ung dam; hon vänder ansigtet något åt sin v. axel; lockarna ligga ner på hvardera sidan om den bara halsen, rikast på hennes v. sida, kort pannlugg; schalen är lagd i lös knut med hängande ända midt på bröstet. Bakpå hufvudet en rikedom af flätor.

Ett exemplar i gips å Stockholms slott, sign. »*Sergell f. 1780*», ett annat hos kammarherren grefve Ch. E. A. G. Piper på Löfstad, sign. och dat. på samma sätt. Enl. G. J. Ehrensvärds Dagboksanteckningar beståldes Hedv. El. Charlottas byst 1780.

von HÖPKEN, ANDERS JOHAN, grefve, riksråd, statsman, skriftställare, f. 1712, † 1789.

Vetenskapsakademien, i marmor, sign.: »*Sergel f. 1783*». N. M. n:r 857, i gips, h. 0.85, sign.: »*Sergel f. 1781*»; museets exemplar har fordom tillhört den Sackska samlingen på Bergshammar. I gips hos grefvinnan S. A. von Platen å Stora Sundby. — Äldre man, som vänder ansigtet något åt sin h. axel; i svensk drägt med serafimer-band och kraschan, mantel öfver sin h. axel; peruk med några lockar öfver öronen, bandrosett i nacken.

von HÖPKEN, ULRIKA ELEONORA, grefvinna, f. von Fersen, gift 1770 med kammarherren frih. Nils v. Höpken; en af »de tre gracerna», vid Gustaf III:s hof; f. 1749, † 1810.

a) I gips, i naturlig storlek, hos öfverhofmästarinnan M. De la Gardie å Hamiltonhouse samt hos friherre N. A. S. von Lantingshausen von Höpken å Bogesund; fans äfven, enligt uppgift af N. M. Mandelgren, bland öfverste Blums samlingar i Linköping på 1850-talet.

Bysten beställdes, enl. G. J. Ehrensvärds Dagboksanteckningar, 1780 för att sättas på den »Venus aux belles fesses», som Sergel skulle utföra i marmor som motstycke till Apollino (N. M. n:r 358).

b) Utförd (före 1787, se sjelfbiografien) i något förändrad form å marmorstoden »Venus aux belles fesses», n:r 360 i N. M.

LOVISA ULRIKA, svensk drottning, Adolf Fredriks gemål, f. 1720, † 1782, förmäld 1744.

I Vitterh., Hist. och Antiqv. akademien (Nationalmuseum), i marmor, h. 0.98, osign.

Kolossalbyst; hon vänder ansigtet något åt sin h. axel. Äldre dam med diadem, hvarvid slöjan är fäst, som faller bakåt och sedan går fram på hennes h. axel; på den v. axeln hänga långa lockar; i hermelin-mantel öfver v. axeln; klädningens bröststycke med fransar och midt fram en rosett med stor, rund briljanterad brosch.

Sergel omnämner i sin sjelfbiografi 1787 en byst af enkedrottningen. Förmodligen samma, ofvan nämnda exemplar, som Gustaf III 1786 förärade akademien och då lät uppsättä i dess sessionsrum (i »stora rundeln i Kungshuset», se V. H. o. Ant. akademiens protokoll).

NOER, ERIK, grosshandlare, f. 1734, † 1797.

Byst i lera eller färgad gips, utförd på 1780-talet, i naturlig storlek. — Detta enl. uppgift af Erik Noers sonson, grosshandlaren Erik Noer i Stockholm, som sett bysten hos sin far. Sergel skall enligt tradition sjelf ha varit synnerligen belåten med detta arbete; han var god vän med Erik Noer, som egde en källare vid Tyska brunnen i Stockholm och var en förmögen man; i hans lokal träffade Sergel stundom samman med riksdrotset, grefve Wachtmeister, skalden grefve Joh. Gabr. Oxenstierna, grefve A. F. Munck m. fl. Bysten lär senare med en af Erik Noers söner ha kommit till Bordeaux, men har oaktadt efterforskningar, ej kunnat återfinnas. I Noerska familjen i Stockholm förvaras ett porträtt af gamle Erik Noer, måladt i olja af John v. Breda efter ofvan nämnda byst.

PASCH, JOHAN, dekorations-målare, f. 1706, † 1769.

N. M. n:r 850, i bronserad gips, h. 0,56, sign. (bakpå): »*Sergell*»; på plinten framtill inristadt: »J. Pasch. Fondateur de Bellvue».

Medelålders man, helt en face, med örnnäsa, framskjutande underläpp, skägglös med tillbakastruket, naturligt lockigt hår; utan drägt.

Då denna byst är så liflig i karakteristiken, att den synes vara utförd ad vivum, och då den i anordning och utförande lika mycket afviker från de byster Sergel utförde efter sin hemkomst 1779, som den är befryndad med den byst af fadern, som den unge Sergel utförde redan 1759, är det troligt, att han modellerat Pasch's byst före sin utresa 1767. — Pasch inköpte och förskönade lägenheten Lögeboda vid Roslagstull utanför Stockholm; den kallades derefter Bellevue.

PORTHAN, HENRIK GABRIEL, finsk lärd, f. 1739, † 1804.

Ung man med allvarsam min, en face, med kort, i pannan nedhängande hår, draperad i mantel. Hela bysten har ett romerskt antikt tycke.

Några år efter Porthans död insamlades en särskild Porthansfond i Finland. För 1000 rdlr bco härur beställdes hos Sergel en marmorbyst af Porthan att uppsättas i det nya akademihusets i Åbo bibliotek.

Bysten var under arbete 1812, då Cainberg höll på med den samma i Sergels atelier (se Sergels bref till Byström d. 30 Juli och 5—9 Nov. 1812). 1813 var den färdig. Kom i slutet af September till Åbo och aftäcktes d. 14 Dec. 1816. Troligen är det också den, hvilken Sergel i brefvet 15 Jan. 1813

omnämner såsom färdig; »troligen är det den sista marmorbyst, som kommer att utföras under mina ögon». Den förgicks der i branden 1827. Enligt Franzén (Minnestal i Sv. akademien 1815 och 1839) var Porthans byst »det sista i marmor utförda verk af Sergels hand» och »honom värdigt». Tengström kallar den »rätt lik».

Ihågkommas bör, att Sergel, enligt Franzéns intyg, ej hade sett Porthan utan måste komponera bysten efter ett äldre måladt porträtt och efter beskrifningar. Flere gipsafgjutningar togos, en egdes af Franzén och brukade stå på hans skrifbord, en finnes i universitetets myntkabinett i Helsingfors. Den är afbildad i träsnitt i Wilh. Lagus, Strödda blad, II., Helsingfors 1878; som profilporträtt, något fritt, uti Svenskt Pantheon 1833; i litografi i Finsk nationalkalender 1840; Sjöstrand utförde 1857 i gips en något fri efterbildning af bystens hufvud.

RAMEL, HANS, friherre, öfverste, f. 1724, † 1799.

Hos frih. Otto A. P. Ramel på Öfveds Kloster, i marmor, sign.: »*J. Sergell 1785*»; under bysten inristadt: »Parenti optimo». — Äldre man, draperad i mantel, med Wasa-ordens storkors-kraschan.

REUTERHOLM, GUSTAF ADOLF, friherre, president, f. 1756, † 1813.

N. M. n:r 371, kolossal-byst i marmor, h. 0,78, sign.: »*J. Sergell, s. 1794*». — Medelålders man med fylligt ansigte, nästan alldeles en face; i bröstharnesk med ett stort St. Georgs-kors på; manteln, med samma slags kors på, går från hans h. axel snedt ned öfver bröstet; en liten linnekrage ligger upp öfver den tätt omlindade halsduken; bandrosett i nacken.

Gipsmodellen till denna marmorbyst finnes å Finspong (n:r 16 i 1894 tryckt katalog), h. 0,80, sign. »*Sergel 1793*».

Hos frih. C. von Essen på Wik finnes ett annat exemplar i gips, men detta är tydligen något senare arbetadt än de föregående, ty bysten synes vara daterad *1794*, och i stället för korset på bröstet sitter nu serafimerkraschan. (Reuterholm blef nämligen serafimerriddare 1794). — På Stegeborgs herregård fanns, enl. uppgift af N. M. Mandelgren, ett exemplar 1847.

RIDDERSTOLPE, CARL JOHAN, friherre, riksråd, f. 1719, † 1785.

Hos grefve C. G. Ridderstolpe på Fiholm i Vestmanland, i marmor. i naturlig storlek, sign.: »*S. f. 1786*». — Äldre man i den s. k. svenska drägten.

Bysten omnämnes ej i Sergels sjelfbiografi.

SCHEFFER, CARL FREDRIK, grefve, riksråd, f. 1715, † 1786.

Enligt Sergels sjelfbiografi (1787) utförd i marmor. Sergel modellerade bysten under julen 1780—1781 på Tyresö (der Scheffer bodde), enligt bref i Sergelska familjens ego. Obekant, hvar den nu befinner sig.

SCHEFFER, ULRIK, grefve, kanslipresident, f. 1716, † 1799.

N. M. n:r 370, i marmor, h. 0,73, sign.: »*Sergell f. 1783*». — Äldre man i liten bandperuk med en lock öfver hvartdera örat; i svenska drägten med nordstjerne- och svärdsorden om halsen, vasaorden och serafimer-kraschan på bröstet; serafimerband; rocken är något öppen, så att ett litet spetskrås synes; draperi öfver den v. axeln. Han vänder ansigtet helt litet åt sin h. axel.

SERGELL, KRISTOFER, hofbrodör, f. i Jena 1693, † i Stockholm 1773; Johan Tobias Sergels fader.

Hos skulptörens sonson, f. d. kaptenen B. F. Sergel å Sponga i Södermanland, i bronserad gips, h. 0,48, sign.: »*C. Sergell. I. Sergell f. 1759*». — En gammal man med nästan kal hjessa, eller tunnt stripigt hår, som endast svagt är antydt i gipsytan; allvarsamt utseende, slutna tunna läppar, markerade veck vid näsroten, nedanför kinderna och i mungiporna; rätt små öron, näsryggen helt litet krökt. Bysten, en face, öfvergår, utan draperi, i en rektangulär plint.

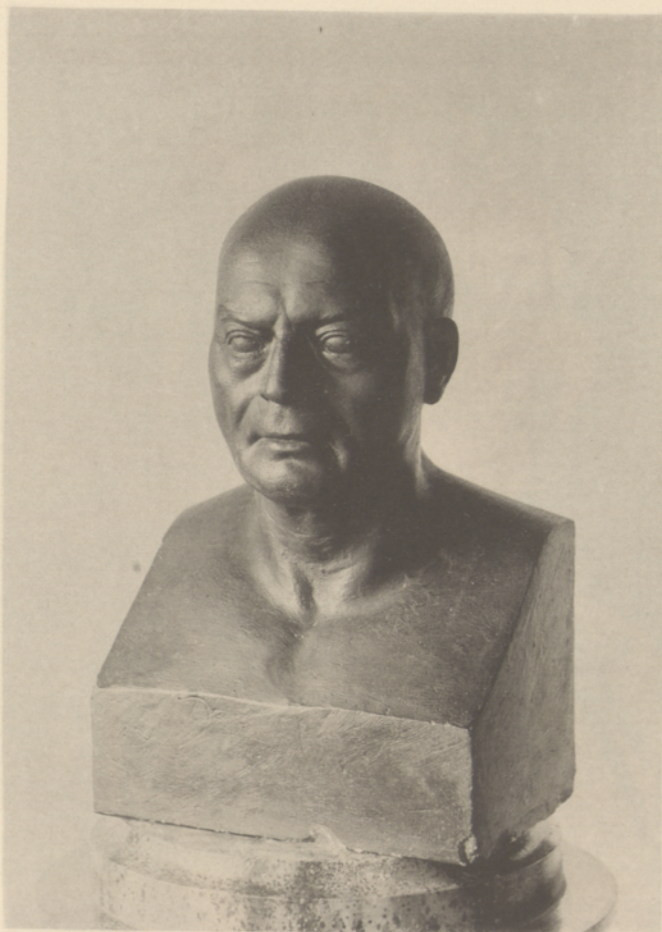
SERGEL, JOHAN TOBIAS, bildhuggare, f. 1740, † 1814.

Sjelfporträtt på Sponga, i bränd, blekt ljusröd lera, h. 0,60, sign.: »*Sergell fait luimême 1793 pour son ami Noer*».

Medelålders, fetlagd, vänder ansigtet något åt sin v. axel; håret i fria, något uppstående lockar, med en större lock vid hvardera tinningen; baktill samlar det sig i en nedhängande ända. Draperi öfver bägge axlarna, från h. axeln går det ned snedt öfver bröstet, lemnar halsen och v. bröstet bara. Bysten öfvergår nertill i en rektungulär plint. — Om Noer, se ofvan hans byst.

SOFIA ALBERTINA, svensk prinsessa, Gustaf III:s syster, f. 1753, † 1829.

N. M. n:r 368, i marmor; förvaras i Arffurstens palats. — Motstycke till marmorbysterna i N. M. af Sofia Magdalena och Hedvig Elisabeth Charlotta, i samma storlek och behandling och från samma tid. Den unga damen har klädningen midt i bröstet sammanhållen af en kamé. — Exemplar i gips

PORTRÄTTBYST AF KRISTOFER SERGELL.

Modellerad af J. T. Sergel 1759.

Bronserad gips; på Sponga.

SJELFPORTRÄTT AF J. T. SERGEL 1793.

Byst i bränd lera; på Sponga.

i Nordiska museet (från Stenbockska samlingen i Helsingborg) samt på Hamiltonhouse.

SOFIA MAGDALENA, svensk drottning, Gustaf III:s gemål, f. 1746, † 1813.

N. M. n:r 363, i marmor, h. 0,81, sign.: »*Sergell f. 1783*». — Hon vänder ansigtet åt sin h. axel samt något uppåt; bär diadem på det rika, från ansigtet bortkammade håret; på hvardera sidan om den bara halsen hänger en tung lock ner; midt i bröstet synes spetslinningen; schalens ändar äro lagda i kors.

Ett exemplar i gips öfverlemnades 1782 till konstakademien i Köpenhamn af danska sändebudet i Stockholm grefve Reventlow (Fr. J. Meier, Efterretninger om Widewelt, sid. 140).

SPARRE, CARL, friherre, öfverståthållare i Stockholm (1773—1791), riksråd (1775), f. 1723, † 1791.

På börsen i Stockholm, i rödlett marmor, i kroppsstorlek, sign.: »*Sergell MDCCLXXXIV*». — Äldre man i bröstharnesk, serafimerband och kraschan, draperi, som ligger öfver hans h. axel och går ned snedt öfver bröstet, nedliggande mjuk linnekrage; halsdukens små ändflikar ligga fritt ner på harnesket. Han vänder ansigtet något åt sin h. axel.

Bysten står i den s. k. lilla börssalen i en väggnisch på en liten rund marmorfot å en kubisk sockel af grå spräcklig granit; den senare har en latinsk inskrift i guld: »Carolo Sparre .... posuere cives Stockholm MDCCLXXXII.» — Bysten beslöts således af borgerskapet redan 1782, och kanske uppsattes den redan då i gips, fast marmorn först två år senare blef färdig.

I gips hos frih. R. M. Klinckowström å Stafsund samt hos frih. N. A. S. von Lantingshausen von Höpken å Bogesund.

AF TROLLE, HENRIK, generalamiral, f. 1730, † 1784.

I mönstersalen å Karlskrona varf, i marmor, något mer än nat. storlek, sign.: »*Sergell MDCCLXXXIV*». — Äldre man med fylligt ansigte och dubbelhaka, i bandperuk, halskrås, nedliggande mjuk spetskantad linnekrage, uniformsrock med snörrader, svärdsordens kommendörsband och kraschan, draperi, som hvilar öfver hans h. axel och går fram öfver lifvet nedanför ordensbandet. — Ofvanför bysten en inskrift: »Upprest af konung Gustaf III».

I gips i konstakademien (1889 års kat. n:r 332).

WAHRENDORFF, JOAKIM DANIEL, grosshandlare i Stockholm och brukspatron, titulerad kommerseråd, f. 1726, † 1803.

Hos f. d. statsministern grefve Arvid Posse på Åkers styckebruk, i marmor; h. (inberäknad den kubiska marmorplinten) 0,66. — Gammal, temligen fet man, helt en face, med kort, naturligt hår, stora ögonbryn, liten näsa, utskjutande underläpp, dubbelhaka. Han är draperad i mantel, hvars ena ändflik hänger ned öfver hans v. axel; vid halsen synes en tunnare underklädnad.

I hofmarskalken M. v. Wahrendorffs testamente af 1859 nämnes i hans ego denna byst: »Commerse-Rådet von Wahrendorffs bröstbild af Sergell». Ofvan är citeradt ett Sergels eget yttrande om denna byst. D. 30 Juli 1812 skrifver Sergel ytterligare: »Le buste de Wahrendorff n'est pas fini a beaucoup près». Ännu på hösten var den icke färdig (se brefvet »le 5 de 9:bre» 1812).

Från J. T. Sergels atelier?

OKÄND DAM; troligen grefvinnan de Brion.

N. M. n:r 405, samt Haga slott, i marmor, naturlig storlek, h. 0,80, osign. — Ung dam med bugtig näsa och liten, halft leende mun med tunna läppar, högt uppkammadt hår, som på hennes v. axel faller ned i några lockar. Slöjan är fäst bak i håret och faller öfver hennes v. axel samt går snedt ned öfver den blottade barmen och är hopfäst öfver hennes h. bröst med en oval knapp. Hon vänder ansigtet åt sin v. axel.

I N. M. finnes (n:r 376) samma byst i gips. Vissa smärre olikheter göra det dock sannolikt, att denna icke är en afgjutning af marmorbysterna, utan att tvärtom dessa senare äro arbetade efter gipsen, hvilken enligt traditionen härrör från franske skulptören Houdon. Som marmorns behandling i de nämnda bysterna påminner om Sergels art, skulle man kunna tänka sig, att han här i Sverige fått i uppdrag att efter den franska gipsbysten, sjelf eller genom någon lärjunge, utföra ett par exemplar i marmor.

Hvad den framstälda personen beträffar, är det mycket, som talar för, att vi här hafva ett porträtt af hertiginnan de Brion. Alla tre ofvannämnda byster härstamma från Gustaf III:s samling; i hans bouppteckning nämnas tre byster, två i marmor och en i gips, af ett och samma fruntimmer, »förmodligen, heter det, madame la comtesse de Brion».

OKÄND DAM; troligen grefvinnan d'Egmont.

Å Stockholms slott, i marmor, mindre än naturlig storlek, h. 0,73, osign. I gips, ljust rödfärgad, i Nationalmuseum (gipsafgjutningssamlingen n:r 377).

— Ung dam med spenslig gestalt, smal, något framböjd hals, vänder det svagt leende ansigtet åt sin v. axel. Halsen bar, klädningen urringad, draperi, öfver hvilket går en rosengirland från hennes v. axel och snedt ned öfver bröstet. Rosor i håret, hvarifrån en lång lock faller ned på hennes h. axel.

Det gäller om detta porträtt detsamma som om det föregående: att marmor-exemplaret är utfördt efter gips-exemplaret, att det senare tillskrifvits Houdon, och att det förra erinrar om Sergels skola. Jfr föregående.

Troligen är det samma byst, som nämnes i Gustaf III:s bouppteckning i två exemplar såsom »Grefvinnan d'Egmonts Buste i marmor» och »samma Buste i Gips». Vår byst har någon likhet med P. A. Halls bekanta miniatyrporträtt af denna dam.

TILLÄGG OCH RÄTTELSER

TILL

FÖRTECKNINGEN ÖFVER SERGELS PORTRÄTT-MEDALJONGER.

Anm. Här upptagas nya uppgifter om medaljongernas förvaringsorter i regeln endast för sådana medaljonger, för hvilka den gamla förteckningen ej kunde uppge en bestämd förvaringsort. Nationalmuseum har sedan 1885 förvärfvat ett ej ringa antal, hvarom senaste upplagan af dess skulpturkatalog naturligtvis meddelar upplysning. Likaså upptager den nya katalogen (af år 1889) öfver konstakademiens skulptursamling några medaljonger såsom der befintliga, hvilka icke upptogos i vår förteckning.

J. T. Sergels sonson, kaptenen B. F. Sergel på Sponga, har benäget meddelat ett utdrag ur bouppteckningshandlingarna efter J. T. Sergel, som uppräknar namnen på alla de porträttformar, i byst eller medaljong, som konstnären lemnade efter sig, och som enligt testamentet skulle tillfalla hans betjent Lars Renström. Denna förteckning korrigerar i ett och annat de förteckningar, till hvilka vi förut haft tillgång. Vi meddela dessa ändringar och tillägg i det följande. Listan upptager 19 byster och 102 medaljonger.

ANCKARSVÄRD, MIKAEL. Medaljongen hos fru S. Adlersparre är signerad »Sergell».

ARMFELT, G. M. Ett exemplar hos ministern Burenstam på Tjelfvesta i Södermanland är sign.: »Sergell 1783».

BELLMAN, C. M. Graverad af Martin på titelbladet till första upplagan af Fredmans Epistlar. Medaljongen har användts för alla de tre medaljer,

som slagits öfver Bellman. J. G. Carlén (i förordet till Bellmans dikter) vet berätta, att den Sergelska medaljongen af personer, som känt Bellman, ansågs vara »utomordentligt lik».

CARL XIII. Exemplaren å Stockholms slott och Rosersberg äro dat. 1795.

AF CHAPMAN, F. H. Medaljongen är afbildad i träsnitt i Rudbeck, Försök till beskrifning öfver Sveriges städer.

CRONSTEDT, A. F. U. och hans maka. Exemplar i bly lära finnas i Vesterås' museum.

DE GEER, FREDRIKA AURORA. Två exemplar, gjutna i jern, finnas i parken vid Finspong.

DE GEER, J. J. Ett exemplar å Fingspong, sign.: »Sergell 1796 Fingspång».

DE GEER. »Grefvinnan Louis De Geer», enl. bouppteckningen. Sannolikt någon af kammarherren friherre Louis De Geers fruar, födda grefvinnor Bielke.

DESPREZ, J. L. Graverad af Fredrik Erik (icke J. F.) Martin. Ett exemplar i konstakademien.

EDELCREUTZ, D. Medaljongen (i N. M. n:r 753) framställer troligen G. A. Reuterholm.

EHRENSVÄRD, C. A. Medaljongen finnes äfven graverad i tidskriften Svea 1820.

FEHRMAN, D. Medaljongen är ej utförd af Sergel utan af C. Fehrman 1779.

GYLDENSTOLPE, »grefvinna», enligt bouppteckningen. Sannolikt friherrinnan Jaquelina Elisabeth De Geer till Leufsta, f. 1744, † 1780, g. m. landshöfdingen grefve N. F. Gyldenstolpe.

HALL, »John», enl. bouppteckningen. Köpman, f. 1770, † 1830. Osäkert torde vara, om Sergel porträtterat miniatyrmålaren P. A. Hall och hans fru. obs!

HJÄRNE, KRISTIAN HENRIK, † 1793. En medaljong utförd af Sergel skall finnas å Grönsö enl. uppgift i »Uplands herrgårdar».

HOVE, fru. Var en syster till J. T. Sergel.

LENNGREN, A. M. Stort träsnitt i Bihang till Svenska tidningar 1881, n:r 51.

VON LINNÉ, CARL. Den mindre och äldre medaljongen är icke, såsom i Inledningen sid. 13 genom misskrifning (jfr Förteckningen) uppgifves, signerad.

MEYER, G. Medaljongen i Klara kyrka i Stockholm framställer icke Gerhard M. († 1784), utan troligen den äldste Gerhard M. († 1654—59), och är knappast af Sergel. Den yngste Gerhard M:s († 1784) medaljong åter lär vara utförd af C. G. Fehrman enl. konstakademiens protokoll (meddeladt af L. Looström); dock upptager listan i Sergels bouppteckning en medaljong öfver »Directeur Meyer» såsom utförd af Sergel.

MUNCK, »baron och fru». Skall troligen vara hofmarskalken frih. *O. M. Munck* och hans maka *Elsa Ebba*. Deras medaljonger finnas på den Muncckska egendomen Erkkylä gård i Hansjärvi gård i Tavastland (enl. meddelande af professor E. Aspelin i Helsingfors).

PIPER, E. F. AURORA, född De Geer. En jernmedaljong finnes i det så kallade Auroras tempel i Finspongs park.

DE ROEN, läs *de Ron*.

»RUTH, fru», enligt bouppteckningen. Möjligen grefvinnan E. C. Ruuth, f. Wahrendorff.

SACK, J. G. Medaljong i miniatyr, numera i N. M. n:r 852, af Hoffmeister, Sergels lärjunge, enligt signatur, således ej af Sergel.

SCHRÖDERHEIM, A. CH. dog natten till nyårsdagen 1791.

SERGEL, J. T. Den lilla medaljongen är graverad af Lundgren i tidskriften Svea för 1820.

SERGELL, KRISTOFER och ELISABETH, J. T. Sergels föräldrar. Den låga reliefen samt behandlingen i öfrigt göra det sannolikt, att J. T. Sergel utfört flere af de i Förteckningen upptagna medaljongerna från den Larchevêqueska tiden, vid hvilka förf. tvekat om artisten: Klingenstjernas, Wallerius', v. Svabs m. fl. Jfr Inledningen till medaljongerna sid. 12 och 13.

SIEGROTH, »general», enl. bouppteckningen. Gustaf Adolf von Siegroth, f. 1725, general, † 1802 i Stockholm. Hans epitafium finnes i Klara kyrka.

SPARRE. »Grefvinnan Sparre, född Wrede», enl. bouppteckningen. Säkerligen rikskansleren grefve Fredrik Sparres maka, f. Wrede, och icke den i Förteckningen nämnda grefvinnan Kr. M. Wrede-Sparre.

STAHL, »fru», enl. bouppteckningen. Möjligen lagman von Stahls fru, f. Brinck, f. 1782, gift 1797, † 1857; eller den franska författarinnan madame Staël von H. (?), som var i Stockholm 1812—13.

THAM, P. Ett exemplar i N. M. n:r 825. Sign. »Sergell 1800».

THELIN. Bouppteckningen skrifver »Konsul Tulin».

AF TROLLE, H. Medaljongerna äro signerade »Sergell».

AF WETTERSTEDT, CHARLOTTA AURORA. Ett exemplar, gjutet i jern, finnes i parken vid Fingspong.

ZACHAU, fru. Var en syster till J. T. Sergel och gift med en officer vid flottan.

